

4. Նոր տեխնոլոգիաների ներդրումը խրախուսելու նպատակով կիրառել մասնակցային մեխանիզմներ (պետությունը 500 հազ. ԱՄՆ դոլարից ավել արժեք ունեցող տեխնոլոգիական սարքավորումների ձեռքբերման համար ցուցաբերում է իր մասնակցությունը սարքավորման արժեքի մինչև 30 %-ի չափով՝ դառնալով ներդրված միջոցներին համարժեք փայատեր, հետագայում փայաբաժին ընկերության կողմից հետ գնելու իրավունքով):

5. «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի շրջանակներում որոշակի ապրանքների (ալկոհոլային խմիչքներ, հատկապես՝ օղի, գարեջուր, պահածոներ, մասնավորապես՝ հյութեր, կաթի փոշի, սիգարետներ և այլն) համար սկսել տնտեսության լուրջ վնասի կամ վտանգի ուսումնասիրություն, և դրա արդյունքներից ելնելով կիրառել ժամանակավոր պաշտպանական միջոցառումներ (գործող մաքսատուրքի դրույքաչափի բարձրացում, քանակական սահմանափակումներ):

6. Արտահանումը խրախուսելու նպատակով՝

- խրախուսման միջոցների կիրառում՝ հարկային արտոնությունների տրամադրման ձևով, օրինակ՝ որոշակի քանակի արտահանում ունենալու դեպքում շահութահարկի տոկոսադրույքի իջեցում.

- դրամաշնորհների, մատչելի վարկերի և վարկային երաշխիքների տրամադրում.

- պետական աջակցությամբ մարքեթինգային ծառայությունների տրամադրում:

7. Գյուղատնտեսական մթերքներ վերամշակող ընկերությունների կողմից հանրապետությունում չարտադրվող հումքի և օժանդակ նյութերի ներմուծման ժամանակ մաքսային սահմանում հաշվարկվող ԱԱՀ-ի վճարումները մինչև մթերման սեզոնի ավարտը հետաձգել և գանձումներն աստիճանաբար, պատրաստի արտադրանքի իրացմանը զուգահեռ իրականացնել: Այդ նպատակով համապատասխան փոփոխություններ կատարել «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքում:

Մեր հաշվարկներով նշված միջոցառումների իրականացումը հնարավորություն կնձեռեն միջնաժամկետ հեռանկարում կարևորագույն պարենամթերքների ինքնաբավության մակարդակը բարձրացնել 8-12 տոկոսով, գյուղատնտեսական ծագման արտադրանքների առևտրային հաշվեկշռի բացասական մնացորդը կրճատել շուրջ 2.4 ամգամ: Ավելին, արտահանվող արտադրանքի կառուցվածքում գյուղատնտեսական ծագման արտադրատեսակների մասնաբաժինը կկազմի 22-23 տոկոս, 2007թ. 14.8 %-ի դիմաց:

ԱԼԲԵՐՏ ԲԱԲԱՅԱՆ

ԵրԴԿԱ ասպիրանտ

ՀՀ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՅԿ-ԻՆ ԵՎ ՆՐԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ

1992թ. Հայաստանը դիմել է Մաքսերի և առևտրի գլխավոր համաձայնագրին (ՄԱԳՀ)՝ դիտորդի կարգավիճակ ստանալու համար: 1993թ. վերջին ներկայացվել է ՀՀ դիմումը ՄԱԳՀ-ին անդամակցելու համար, որի հիման վրա 1993թ. դեկտեմբերի 17-ին ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության Աշխատանքային խումբ: Ելնելով այն հանգամանքից, որ 1995թ. ՄԱԳՀ-ն վերափոխվել է Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ), Հայաստանը վերահաստատել է իր դիմումը՝ ԱՀԿ-ին անդամակցելու համար: 1996-2002թթ. տեղի են ունեցել ՀՀ ԱՀԿ-ին անդամակցության Աշխատանքային խմբի հինգ հանդիպումներ, 2002թ. նոյեմբերի 21-ին Աշխատանքային խումբը հավանություն տվեց Հայաստանի Հանրապե-

տության ԱՀԿ անդամակցության Աշխատանքային խմբի գեկույցին: 2002թ. դեկտեմբերի 10-ին ԱՀԿ Գլխավոր խորհուրդը հաստատեց Հայաստանի անդամակցելու դիմումը, և 2003թ. փետրվարի 5-ին Հայաստանը պաշտոնապես դարձավ ԱՀԿ 145-րդ անդամը:

ՀՀ ԱՀԿ-ին անդամակցության գործընթացի շրջանակներում ԱՀԿ անդամ երկրների հետ ընթացող երկկողմ և բազմակողմ բանակցություններին զուգահեռ իրականացվել է ՀՀ առևտրատնտեսական հարաբերությունները կարգավորող ողջ օրենսդրության համապատասխանեցում ԱՀԿ համաձայնագրերի պահանջներին: Իրականացվել են օրենսդրական համապարփակ բարեփոխումներ, լրամշակվել, փոփոխություններ են կատարվել գործող օրենսդրական դաշտում, ընդունվել են մի քանի տասնյակ օրենքներ, ենթաօրենսդրական ակտեր և կանոնակարգեր՝ ներդաշնակեցնելով ներքին օրենսդրությունը ԱՀԿ դրույթների հետ: Այդ բարեփոխումները ընդգրկել են այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են մաքսային և հարկային օրենսդրությունները, մտավոր սեփականության իրավունքների պաշտպանությունը, ստանդարտները և համապատասխանության հավաստումը, գյուղատնտեսությունը, ներքին շուկայի պաշտպանությունը, լիցենզավորումը, ապրանքների և ծառայությունների առևտրին առնչվող տարբեր ոլորտներ և այլն:

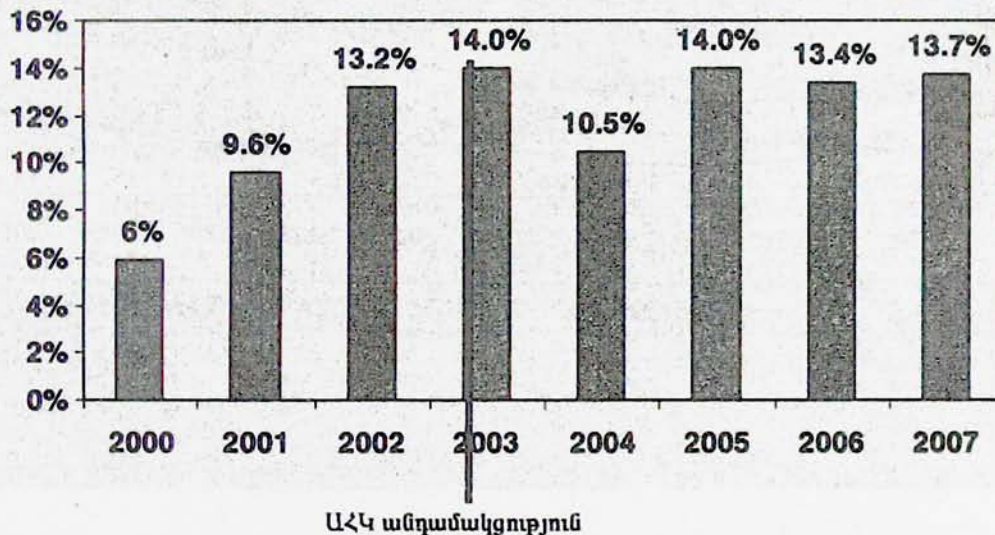
ԱՀԿ համաձայնագրերի դրույթներին և միջազգային նորմերին համապատասխան օրենսդրական փաստաթղթերի այդ փաթեթի ընդունումը նաև հիմք է հանդիսացել առևտրատնտեսական հարաբերությունները կարգավորող սեփական օրենսդրական համակարգի հետագա զարգացման համար, ինչն իր հերթին իր ազդեցությունն ունեցավ Հայաստանի ընդհանուր տնտեսական զարգացման վրա:

ՀՀ կառավարության կողմից վարվող հետևողական և կայուն տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը, ինչպես նաև ԱՀԿ անդամակցությամբ առևտրատնտեսական ընդհանուր կայուն դաշտի ձևավորումը և արտաքին տնտեսական հարաբերությունների առավել ազատականացումը ամուր հիմք և նախապայման հանդիսացան կայուն տնտեսական զարգացման, օտարերկրյա և տեղական ներդրումների ծավալի աճի և համախառն ներքին արդյունքի կայուն աճի համար:

ԱՀԿ անդամակցության ազդեցությունը արտացոլվում է անդամակցությունից հետո ՀՆԱ-ի աճի բարձր տեմպերի վրա (2003թ.՝ 14.0%, 2004թ.՝ 10.5%, 2005թ.՝ 14.0%, 2006թ.՝ 13.4%, 2007թ.՝ 13.7%):

Ստորև ներկայացված է ՀՆԱ աճի դինամիկան ըստ տարիների՝ 2000-2007թթ.¹

ՀՆԱ-ի աճը 2000-2007թթ.

¹ www.armstat.am

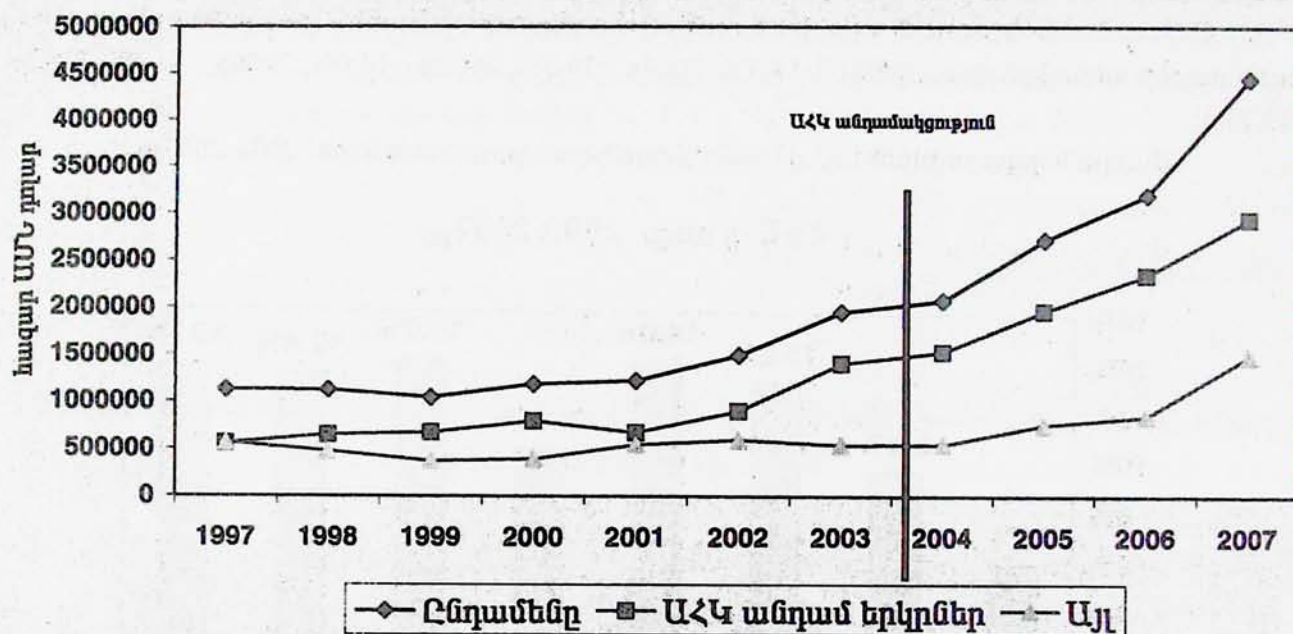
Վերը բերված պատկերից ակնհայտորեն երևում է, որ 2003թ. ԱՀԿ անդամակցությունից հետո ՀՆԱ աճի տեմպերը եղել են բարձր՝ ի համեմատ մախքան անդամակցությունն ընկած ժամանակահատվածը, և, ինչը ոչ պակաս կարևոր է, ՀՆԱ տարեկան աճը կայունացել է: Նշված ցուցանիշների խթան, այլ համագամանքների շարքում, եղել է մաս Հայաստանի անդամակցությունն ԱՀԿ-ին:

Ի լրումն տնտեսական աճի վրա ունեցած ազդեցությանը, Հայաստանի անդամակցությունը ԱՀԿ-ին հնարավորություն ընձեռեց մաս ԱՀԿ անդամ երկրների հետ ամրապնդել երկկողմանի առևտրատնտեսական հարաբերությունները: ԱՀԿ անդամակցությամբ ՀՀ ազատական տնտեսության ամրապնդումը, ԱՀԿ «ազգերի առավել բարենպաստության» և «ազգային մոտեցման» ռեժիմների կիրառումը հնարավորություն տվեցին ինչպես մեծացնել հայկական ծագում ունեցող ապրանքների մուտքն ԱՀԿ անդամ երկրների շուկաներ, այնպես էլ նպաստեց ԱՀԿ անդամ երկրների ծագում ունեցող ապրանքների մուտքը հայկական շուկա, որն էլ ուղղակիորեն ազդեց ՀՀ արտահանման և ներմուծման ծավալների աճի ավելացման վրա:

Հայաստանի ԱՀԿ անդամակցությունից հետո տեղի ունեցավ ՀՀ արտաքին առևտրային հոսքերի աստիճանական վերակառուցում, որի արդյունքում ոչ ԱՀԿ անդամ երկրների հետ մախքին կապերին զուգահեռ ձևավորվեցին որակապես նոր արտաքին տնտեսական ուղղություններ, աճեց առևտրաշրջանառությունը ԱՀԿ անդամ երկրների հետ: ԱՀԿ անդամակցությունը այս տեսակետից նպաստում է մաս արտաքին առևտրում վերոնշյալ նոր ուղղությունների ամրապնդմանը՝ ՀՀ հիմնական առևտրային գործընկերների համար կանխատեսելի և համահավասար առևտրային ռեժիմների սահմանման միջոցով:

Ստորև ներկայացված է ՀՀ առևտրաշրջանառությունը 1997-2007թթ. (ըստ ԱՀԿ անդամ և ոչ անդամ երկրների)¹.

Առևտրաշրջանառություն 1997-2007 թթ.

¹ www.mineconomy.am

ԱՀԿ-ին անդամակցությունից հետո ՀՀ ընդհանուր ապրանքաշրջանառությունը 2007թ. անդամակցության տարվա համեմատությամբ աճել է մոտ 3 անգամ: Աճի այս միտումը հիմքեր ունի պահպանվելու մաս հաջորդ տարիների համար:

ԱՀԿ-ին Հայաստանի անդամակցությունից հետո թե՛ արտահանման, թե՛ ներմուծման ծավալների մեծ աճ է գրանցվել ԱՀԿ անդամ երկրների հետ: Մասնավորապես, արտահանման ծավալում, անդամակցությունից հետո ԱՀԿ անդամ երկրներին բաժին է ընկնում ընդհանուր արտահանումների 2003թ.՝ 79%, 2004թ.՝ 76%, 2005թ.՝ 77%, 2006թ.՝ 82%, 2007թ.՝ 86%: Ներմուծման ծավալում անդամակցությունից հետո ԱՀԿ անդամ երկրներին բաժին է ընկնում ընդհանուր ներմուծումների 2003թ. 68%, 2004թ. 73%, 2005թ. 69%, 2006թ. 70%, 2007թ. 70%:

Արտահանման և ներմուծման ծավալների աճի միտումները ԱՀԿ անդամ երկրների հետ բացատրվում է ԱՀԿ անդամակցությամբ ՀՀ ազատական տնտեսության ամրապնդմամբ, ԱՀԿ համաձայնագրերի դրույթների, ԱՀԿ «ազգերի առավել բարենպաստության» և «ազգային մոտեցման» ռեժիմների կիրառմամբ, որոնք էլ առևտրային հարաբերությունները ՀՀ հիմնական առևտրային գործընկերների միջև դարձրել են ոչ խտրական և ավելի կայուն, վստահելի ու կանխատեսելի:

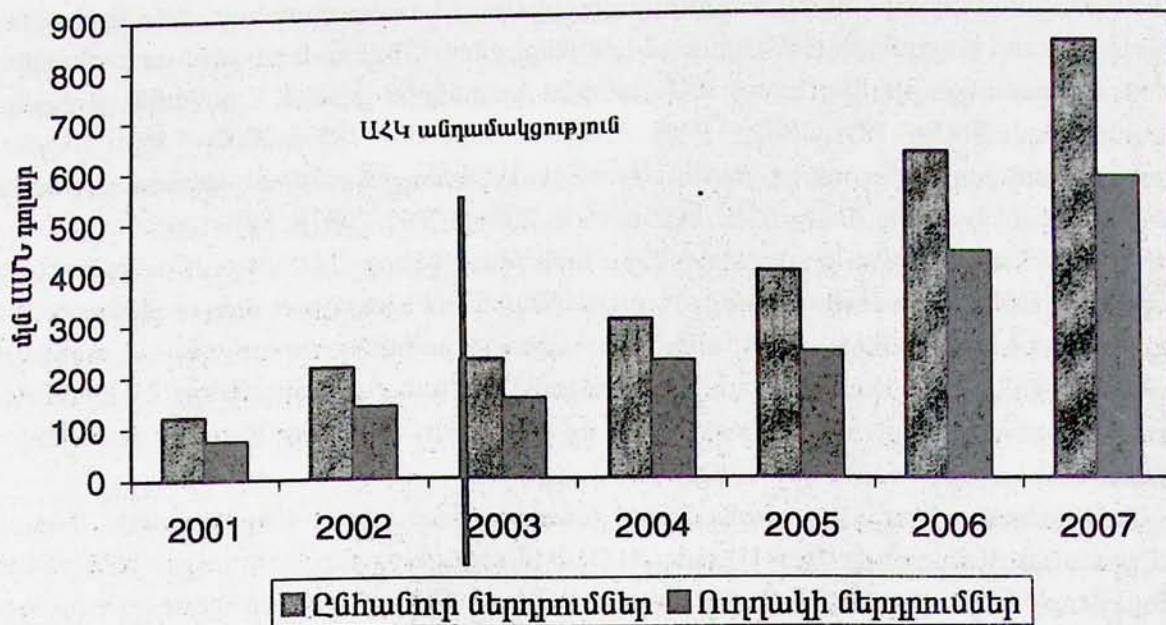
ԱՀԿ-ի անդամակցությունը դրականորեն անդրադարձավ մաս Հայաստանում ներդրումային միջավայրի ձևավորման վրա: Այսպես, ԱՀԿ-ի նկատմամբ պարտավորությունները ներառում են առևտրի և ներդրումների զգալի ազատականացումը, որն իր ազդեցությունը ունեցավ օտարերկրյա և տեղական ներդրումների հոսքերի վրա: Հայաստանը համձն է առել ազատականացնել կարգավորող համակարգը արդյունաբերության մի շարք ճյուղերի համար, այդ թվում՝ բիզնես ծառայություններ, հաղորդակցություն, կրթություն, ֆինանսական ծառայություններ, առողջապահական և սոցիալական ծառայություններ, օդային տրանսպորտի ծառայություններ:

ԱՀԿ-ին անդամակցությունը ոչ միայն ներգրավեց նոր ներդրողների, այլ մաս համատեղ ձեռնարկությունների օտարերկրյա գործընկերներին հնարավորություն տվեց ավելացնելու իրենց սեփական բաժնետոմսերն առկա մասնաճյուղերում: Ավելին, ժամանակի ընթացքում արտադրությանը անհրաժեշտ սարքավորումների ներմուծման ավելի ազատ հնարավորությունները կարող են օգնել բարելավել գնի համեմատ որակյալ արտադրանք ապահովող պայմաններ և մեծացնել տնտեսության գրավչությունը՝ որպես արդյունավետությանն ուղղված արտադրության ՕՈՒՆ-ների վայր: Իսկ, քանի որ ՕՈՒՆ-ների ռեժիմը աստիճանաբար ազատականացվելու է, թե՛ ներհոսքը, թե՛ արտահոսքը, ամենայն հավանականությամբ, կհասնեն նոր և ավելի բարձր մակարդակի:

ԱՀԿ-ին անդամակցությունն Հայաստանի տնտեսությունն առավել գրավիչ դարձրեց օտարերկրյա ներդրողների համար: ԱՀԿ-ին անդամակցությամբ փաստվեց, որ Հայաստանում ձևավորվել է միջազգային չափանիշներին համապատասխանող տնտեսական օրենսդրություն, ինչպես մաս բարձրացվեց Հայաստանի առևտրատնտեսական քաղաքականության կանխատեսելիության և նրա նկատմամբ վստահության աստիճանը:

Ստորև ներկայացված են օտարերկրյա ներդրումները 2001-2007թթ. համար¹:

¹ www.mineconomy.am

ՀՀ տնտեսության իրական հատվածում իրականացվող օտարերկրյա ներդրումները 2007թ. անդամակցության տարվա հետ համեմատությամբ գրեթե քառապատկվել են, և այս դրական միտումը հիմքեր ունի պահպանվելու հաջորդ տարիների համար:

Գտնվելով առավել բաց և ազատական առևտրային ռեժիմ ունեցող ԱՀԿ անդամ երկրների խմբում, Հայաստանը ձեռք է բերել մաս բարձր վարկանիշ՝ որպես տնտեսական քաղաքականության տեսանկյունից առավել կանխատեսելի և նվազ ռիսկայնությամբ երկիր:

Խոսելով Հայաստանի տնտեսության վրա ԱՀԿ-ին անդամակցության ազդեցության մասին, կարևոր է դիտարկել մաս այդ պահից ի վեր ծառայությունների առևտրում տեղ գտած զարգացումներն ու միտումները: ԱՀԿ անդամակցության ԱՀԿ անդամակցությամբ ծառայությունների առևտրի ոլորտում ՀՀ կողմից ստանձնած և ՀՀ ծառայությունների ոլորտը բավականին ազատականացնող պարտավորությունները, որոնք ամրագրված են ծառայությունների առևտրի հատուկ պարտավորությունների ցանկի մեջ, խթան հանդիսացան Հայաստանում ծառայությունների ոլորտի դինամիկ զարգացման համար:

Մասնավորապես, ԱՀԿ-ին անդամակցությունից հետո ՀՀ-ից արտահանվող ծառայությունների առևտուրը 2007թ. անդամակցության տարվա համեմատությամբ աճել է մոտ 2.8 անգամ¹: Իսկ ՀՀ ներմուծվող ծառայությունների առևտուրը 2007թ. անդամակցության տարվա համեմատությամբ աճել է մոտ 2.9 անգամ: Աճի այս միտումը հիմքեր ունի պահպանվելու մաս հաջորդ տարիների համար:

ՀՀ-ից արտահանվող ծառայությունները դոլարային արտահայտությամբ 2007թ. կազմել են 580.0 մլն ԱՄՆ դոլար 2003թ.-ի 207.4 մլն ԱՄՆ դոլարի դիմաց: ՀՀ ներմուծվող ծառայությունները դոլարային արտահայտությամբ 2007թ. կազմել են 792.6 մլն ԱՄՆ դոլար 2003թ.-ի 275.7 մլն. ԱՄՆ դոլարի դիմաց:

¹ www.unctad.org

Ծառայությունների ներմուծում դեպի Հայաստան (մլն ԱՄՆ \$)¹

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ընդհանուր ծառայություններ	192.8	204.3	224.5	275.7	431.5	531.0	615.1	792.6

Ծառայությունների արտահանում Հայաստանից (մլն ԱՄՆ \$)²

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ընդհանուր ծառայություններ	136.9	186.5	183.8	207.4	332.6	411.1	484.7	580.0

Գոյություն ունեն մաս ԱՀԿ անդամակցության մի շարք դրական կողմեր, որոնց դժվար է ներկայացնել քանակական ցուցանիշներով, սակայն կարծում ենք, որ դրանք ոչ պակաս կարևոր դեր ունեն Հայաստանի տնտեսական զարգացման և Հայաստանի միջազգային վարկանիշի ամրապնդման տեսանկյունից: Նման գործոններից մեկն այն է, որ ԱՀԿ անդամակցությունը հնարավորություն է տվել օգտվելու ԱՀԿ համաձայնագրերով ամրագրված «տարանջիկ փոխադրման ազատության» դրույթից, որը խիստ կարևոր է հարևան ԱՀԿ անդամ երկրներով ՀՀ տարածք բեռների անարգել փոխադրման համար, հատկապես հաշվի առնելով այն փաստը, որ Հայաստանը չունի ելք դեպի ծով, և բեռնափոխադրումների մեծ մասն իրականացվում է մեկ երկրի՝ Վրաստանի տարածքով:

Ի լրումն նշենք, որ ԱՀԿ-ին ՀՀ անդամակցությունը հիմք հանդիսացավ 2004թ. նոյեմբերին ԱՄՆ սենատի կողմից Ջեքսոն-Վենիկի ակտով (Jackson-Venik Act) Հայաստանի նկատմամբ կիրառվող խտրական սահմանափակումների վերացմանը և Բազմակողմ առևտրի և տեխնիկական ուղղումների ակտի ընդունմանը, որով Հայաստանին շնորհվեց Մշտական նորմալ առևտրային հարաբերությունների (Permanent normal trade relations) կարգավիճակ:

Անհրաժեշտ է դիտարկել մաս ԱՀԿ անդամակցության ազդեցությունը Հայաստանի միջազգային վարկանիշի վրա: ՀՀ առևտրատնտեսական դաշտը կարգավորող օրենսդրությունը ԱՀԿ նորմերին համապատասխանեցման հիմքի վրա իրականացվող հետևողական տնտեսության ազատականացման քաղաքականությունը, ԱՀԿ անդամակցության շնորհիվ կայուն և կանխատեսելի գործարար միջավայրի ապահովումն իրենց էական ազդեցությունները ունեցան մի շարք միջազգային կազմակերպությունների կողմից իրականացվող վարկանիշային գնահատումներում ՀՀ-ի դիրքերի ամրապնդման վրա: Մասնավորապես.

- «The Fitch Ratings Sovereigns Group»²-ի 2008թ. իրականացված հետազոտության արդյունքում Հայաստանը ավելի քան 100 երկրների շարքում ստացել է BB «կայուն» վարկանիշային գնահատականը, որը վերաբերում է երկրում հիմնական տնտեսական ցուցանիշների դինամիկային և քաղաքական զարգացումներին, ինչն օգնում է օտարերկրյա ներդրողներին գնահատել ռիսկերը: Կայուն աճը և համակարգված մակրոտնտեսական քաղաքականությունը, ինչպես մաս կոնկրետ քայլերի իրականացումը կառավարության բարեփոխումների նոր ծրագրի ներքո, կարող է շարունակական դրական ազդեցություն թողնել Հայաստանի վարկանիշի վրա երկարաժամկետ կտրվածքով: Համեմատության կարգով կարելի է նշել, որ Հայաստանը 2007թ. արդյունքներով ստացել էր BB- «դրական» վարկանիշը:

¹ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2002-2008թթ. տարեգրքեր:

² www.fitchratings.com

- Համաշխարհային բանկի և Միջազգային ֆինանսական կորպորացիայի «Doing Business 2007»¹ զեկույցի համաձայն՝ Հայաստանը զբաղեցրել է 34-րդ տեղը, առաջ անցնելով ԱՊՀ և հարևան բոլոր երկրներից:
- Մկսած 1995թ.՝ «Ուտլ Սթրիթ Ջորնլ»²-ը և Հերիթիջ հիմնադրամը իրականացնում են ամենամյա խորը քննություն այն գործոնների, որոնք առավել ուղղակի ազդեցություն են ունենում տնտեսական ազատության և բարգավաճման գործում (Տնտեսական ազատության ցուցանիշ): Ընդհանուր տնտեսական ազատությունը պարզելու համար վերլուծության են ենթարկվել հետևյալ գործոնները. առևտուր, հարկային բեռ, պետության միջամտությունը տնտեսության մեջ, դրամային քաղաքականություն, ստվերային շուկա, բանկային գործունեություն և ֆինանսներ, օտարերկրյա ներդրումներ, կարգավորում և այլն (աղյուսակ 1): Ուսումնասիրության մեջ Հայաստանը դասակարգված է որպես «մեծամասամբ ազատ» երկիր: Դիտարկման համաձայն՝ տնտեսության մեջ կառավարության միջամտությունը կարող է բնութագրվել որպես կայուն (չափավոր մակարդակ): Առևտրային քաղաքականությունը գնահատված է կայուն (շատ թույլ պաշտպանություն). ներմուծվող ապրանքները հիմնականում ազատ են քանակական, լիցենզավորման կամ այլ պահանջներից: Կապիտալի հոսքը և օտարերկրյա ներդրումները նկարագրված են որպես կայուն (փոքր արգելքներ): Հայաստանը տրամադրում է պետական հավասար վերաբերմունք օտարերկրյա ներդրողների նկատմամբ, ովքեր տնտեսության ոլորտների մեծ մասում ունեն բիզնես հիմնելու միևնույն իրավունքները, ինչ որ Հայաստանի քաղաքացիները: Մասնավորեցումն ընթացքի մեջ է և բաց է օտարերկրացիների համար: Ըստ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի՝ Հայաստանը չունի սահմանափակումներ կամ վերահսկումներ արտարժույթային հաշիվների, բանկային գործարքների, ընթացիկ փոխանցումների, շահույթի հայրենադարձման կամ մշտաբնակ կամ ոչ մշտաբնակ անձանց կողմից կատարվող արտաքին և ներքին ուղղակի ներդրումների նկատմամբ:

Հայաստանը տնտեսական ազատության ցուցանիշով 2008թ. զբաղեցրել է 28-րդ տեղը 162 երկրների շարքում: Համեմատության համար կարելի է նշել, որ 2003թ. Հայաստանը զբաղեցրել է 44-րդ տեղը:

Ինչպես տեսնում ենք, ԱՀԿ-ին անդամակցելը բազմաթիվ դրական հետևանքներ ունեցավ Հայաստանի տնտեսության վրա, սակայն համոզված ենք, որ դեռ ԱՀԿ մեխանիզմներն իրենց ամբողջովին չեն սպառել, և ԱՀԿ-ով սահմանված մի շարք կանոնների հետևողական իրագործումը Հայաստանում կարող է էլ ավելի բարձրացնել ՀՀ տնտեսության արդյունավետությունը, ինչն իր հերթին դրականորեն կանդրադառնա ՀՆԱ աճի, ապրանքների և ծառայությունների արտաքին առևտրի, ինչպես նաև ներդրումային միջավայրի ձևավորման վրա: Դիտարկենք այդ հնարավորությունն ընձեռող տարբերակներից մի քանիսը:

Այսպես, երկաթուղային փոխադրումների համակարգման մասին համաձայնագրի հիման վրա Վրաստանն Ադրբեջանի հետ բանակցությունների ժամանակ վերջինիս տրամադրել է 50% արտոնություն՝ Վրաստանի տարածքով ադրբեջանական ապրանքներ փոխադրելու համար, մինդեռ Հայաստանին այդ արտոնությունը կազմում է 24%՝ նավթամթերքի, և 17%՝ մնացած ապրանքների փոխադրման համար (որը միջինում կազմում է 20.5%)³: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ Հայաստանն ու Վրաստանը ԱՀԿ անդամներ են, իսկ Ադրբեջանը՝ ոչ, կարելի է միանշանակորեն պնդել, որ վրացական կողմը խախտում է ԱՀԿ հիմնարար կանոններից մեկը՝ «ազգերի առավել բարենպաստության» մոտեցումը՝ տրամադրելով ոչ ԱՀԿ անդամ պետությանն ավելի արտոնյալ ռեժիմ, քան ԱՀԿ անդամ գործընկերոջը: Ուստի, ԱՀԿ շրջանակներում

¹ www.doingbusiness.org

² www.heritage.org

³ www.railway.ge

վրացական այս ռեժիմի բողոքարկումը կհանգեցնի նրան, որ Վրաստանի տարածքով հայ արտահանողների և ներմուծողների տրանսպորտային ծախսերը կարող են կրճատվել ընդհուպ մինչև 20%: Նշենք նաև, որ Վրաստանի կողմից սահմանված այս ռեժիմը պահպանվում է արդեն իսկ մի քանի տարի, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ պետական կառավարման համապատասխան մարմիններն այդքան էլ ուշադիր չեն գործընկեր երկրներում տեղի ունեցող օրենսդրական և տնտեսական զարգացումներին, ինչը ևս մտահոգության տեղիք է տալիս: Բացի դրանից, ՀՀ կողմից վրացական այս ռեժիմի բողոքարկելը կարող է պայմանավորված լինել նրանով, որ համաձայն բազմաթիվ միջազգային փորձագետների¹ ԱՀԿ վեճերի կարգավորման մեխանիզմը բավականին դանդաղաշարժ ու ժամանակատար է, ինչը թույլ չի տալիս ԱՀԿ անդամներին արագորեն արձագանքել ծագած խնդիրներին: ԱՀԿ վեճերի կարգավորման մեխանիզմին որպես այլընտրանքային տարբերակ կարող է լինել Հայաստանի երկկողմ առևտրային համաձայնագրերում ներառել վեճերի կարգավորման առանձին մեխանիզմի վերաբերյալ դրույթներ, որոնք շատ ավելի քիչ ժամանակ են պահանջում վերջնական որոշում ընդունելու և վեճը լուծելու համար: Նշված տարբերակը լայնորեն կիրառվում է Եվրամիության կողմից, որը, վերահաստատելով ԱՀԿ կանոնները իր կողմից կնքված երկկողմ առևտրային համաձայնագրերում, հետագայում հնարավորություն կունենա բողոքարկել գործընկեր պետության որոշումները թե՛ ԱՀԿ-ով և թե՛ համաձայնագրով նախատեսված վեճերի կարգավորման մեխանիզմով:

Ունենալով բավականին փոքր ներքին շուկա՝ Հայաստանի համար խիստ կարևոր է դառնում արտահանման համար բարենպաստ պայմանների ստեղծումը, ինչը լրջագույն խնդիր է դարձել հատկապես վերջին տարիներին՝ դրամի կտրուկ արժևորման պայմաններում: Եվ, քանի որ ԱՀԿ-ն արգելում է տնտեսական լծակների կիրառումը (ինչպիսիք են, օրինակ, լրավճարները)՝ արտահանման խթանման համար, ուստի անհրաժեշտ է շեշտը դնել այնպիսի միջոցառումների վրա, որոնք կարող են նվազեցնել հայ արտահանողների գործարքային ծախսերը, կրճատել նրանց ռիսկերը և ապահովել նրանց բարձր որակի խորհրդատվությամբ և տեղեկատվությամբ: Այս առումով կարևոր ենք համարում հետևյալ ուղղություններով բարեփոխումների իրականացումը.

- ՀՀ առևտրական ներկայացուցիչների և ներկայացուցչությունների աշխատանքների բարելավում,
- այն ապրանքախմբերի մասով, որոնք ունեն արտահանման ներուժ, մի շարք միջազգային համաձայնագրերին միացում,
- այլ միջոցառումներ (օրինակ՝ բիզնեսին աջակցող կառույցների աշխատանքների կատարելագործում):

Անդրադառնալով վերոնշյալ կետերից մի քանիսին:

2004թ. դեկտեմբերի 23-ին ՀՀ կառավարության որոշմամբ² հաստատվեց ՀՀ առևտրական ներկայացուցիչների և առևտրական ներկայացուցչությունների կանոնադրությունը, ինչպես նաև 2005թ. փետրվարի 17-ին ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատվեց Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունում ՀՀ մշտական ներկայացուցչի կանոնադրությունը³:

Համաձայն նշված փաստաթղթերի՝ առևտրական ներկայացուցիչների և ներկայացուցչությունների գործառույթների շարքին են պատկանում.

¹ Thomas A. Zimmermann, Swiss Institute for International Economics and Applied Economic Research, University of St. Gallen, Switzerland: "WTO and Dispute Resolution", 2007.

Gregory Shaffer, Victor Mosoti, Asif Qureshi, International Centre for Trade and Sustainable Development, "Towards a Development-Supportive Dispute Settlement System in the WTO", March 2003.

² 2004թ. դեկտեմբերի 23-ի «ՀՀ առևտրական ներկայացուցիչների (կցորդների) և առևտրական ներկայացուցչությունների կանոնադրությունը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության թիվ 1935-Ն որոշում:

³ 2005թ. փետրվարի 17-ի «Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունում ՀՀ մշտական ներկայացուցչի կանոնադրությունը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության թիվ 173-Ն որոշում:

- դեսպանը նկալ պետության տնտեսության, առևտրատնտեսական բնագավառը կանոնակարգող իրավական դաշտի, ինչպես նաև արտաքին առևտրի, ներքին և արտաքին շուկաների մասին տեղեկատվություն հավաքելը և ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանն ու այլ պետական մարմիններին տրամադրելը,
- դեսպանը նկալ պետության պետական կառավարման մարմիններին, շահագրգիռ անձանց և կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության, առևտրատնտեսական բնագավառը կանոնակարգող իրավական դաշտի, ինչպես նաև արտաքին առևտրի, ներքին և արտաքին շուկաների մասին անհրաժեշտ տեղեկատվություն տրամադրելը,
- Հայաստանի առևտրաարդյունաբերական պալատի, Ջարգացման հայկական գործակալության և այլ պետական մարմինների՝ դեսպանը նկալ պետությունում (պետություններում) գործող ներկայացուցչությունների (ներկայացուցիչների) գործունեության համակարգումն ու աջակցության ապահովումը,
- Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մեջ տվյալ երկրի կազմակերպություններից ներուժ ներդրողներ որոնելը,
- Հայաստանի Հանրապետության և դեսպանը նկալ պետության տնտեսավարող սուբյեկտների միջև առևտրատնտեսական գործարքների նախապատրաստմանն ու իրականացմանն աջակցելը, ինչպես նաև ձեռք բերված պայմանավորվածությունների կատարմանը նպաստելը,
- և այլն:

Ներկայումս Հայաստանը առևտրական ներկայացուցիչներ ունի Ռուսաստանում, Եվրամիությունում, ինչպես նաև Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունում ՀՀ մշտական ներկայացուցիչ: Նախապատրաստվում է նաև առևտրական ներկայացուցիչ նշանակել ԱՄՆ-ում: Այնուամենայնիվ, պետք է նշել մի շարք խնդիրներ՝ կապված առևտրական ներկայացուցիչների գործունեության հետ: Մասնավորապես, չնայած կանոնադրությամբ ամրագրված իրենց գործառնությունների, մինչ օրս չի պատրաստվել հասարակության համար մատչելի ոչ մի հաշվետվություն՝ կապված օտարերկրյա պետություններում տեղ գտած զարգացումների հետ: Ուստի, կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է մշակել և ներդնել համապատասխան համակարգ, որի շրջանակներում ՀՀ առևտրական ներկայացուցիչներն ու ներկայացուցչությունները ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը կներկայացնեն պարբերական (եռամսյակային, կիսամյակային, տարեկան) հաշվետվություններ՝ արտաքին շուկաների, արտասահմանյան երկրների օրենսդրության և այլ ոլորտներում տեղի ունեցած նորագույն զարգացումների վերաբերյալ: Այդ հաշվետվությունները պետք է նաև մատչելի դարձնել գործարար համայնքի համար՝ տեղադրվելով նախարարության կայքում և տեղեկացնելով դրա մասին գործարարներին և վերջիններիս աջակցող կառույցներին: Բացի դրանից, նշենք, որ թեպետ Հայաստանը արդեն իսկ նշանակել է առևտրական ներկայացուցիչներ ՀՀ ամենամեծ առևտրային գործընկեր երկրներում՝ Ռուսաստանում և Եվրամիությունում, այնուամենայնիվ ակնհայտ է, որ մեկ հոգին բավարար չէ վերոնշյալ աշխատանքներն արդյունավետորեն իրականացնելու համար: Ուստի, առաջարկվում է նաև Եվրամիությունում և Ռուսաստանում ստեղծել առևտրական ներկայացուցչություններ՝ բավարար հաստիքներով՝ այդ երկրներում զարգացումների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրման, մշակման, վերլուծության, հաշվետվությունների պատրաստման և դրանք ՀՀ պետական կառավարման մարմիններին ներկայացնելու համար:

Անդրադառնալով միջազգային համաձայնագրերի և կոնվենցիաների վերաբերյալ կատարված առաջարկությանը, հարկ է նշել, որ դրանք կարևորագույն դեր են խաղում միջպետական առևտրի ազատականացման գործում: Ի տարբերություն առևտրի բազմակողմ համակարգի՝ ԱՀԿ-ի, որը բավականին ծանրաքարշ մեխանիզմ է, քանի որ ընդգրկում է ողջ ապրանքային

առևտուրը և ներառում է բազմաթիվ երկրներ, որոնք պետք է համաձայնության գան որևէ որոշում կայացնելիս, երկկողմ համաձայնագրերը կամ ճյուղային կոնվենցիաները ավելի արդյունավետ են կարճաժամկետ և միջինժամկետ կտրվածքում, քանի որ դրանց կիրարկումը անդամ պետությունների կողմից չի պահանջում հսկայաժամկալ ռեսուրսներ և ժամանակ: Ուստի, ԱՀԿ-ն և նշված համաձայնագրերն ու կոնվենցիաները հանդիսանում են փոխադրացնող միջոցներ՝ ուղղված միջազգային առևտրի ազատականացմանը:

Երկկողմ համաձայնագրերը և կոնվենցիաներն ունեն իրենց առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, Մաքսերի և առևտրի գլխավոր համաձայնագրի 24-րդ հոդվածով սահմանվում է բացառություն ազգերի առավել բարենպաստության սկզբունքից, որի համաձայն եթե ստեղծվում է ազատ առևտրի գոտի կամ մաքսային միություն, ապա այդ միավորման սահմաններում մաքսատուրքերը և առևտրային այլ խոչընդոտները պետք է նվազեցվեն կամ ընդհանրապես վերացվեն առևտրի հիմնականում բոլոր հատվածներում¹: Սա նշանակում է, որ մաքսային արտոնություններ չեն կարող սահմանվել ճյուղային համաձայնագրերով, որոնք սովորաբար վերաբերում են միայն մի քանի ապրանքախմբերին: Ուստի, վերոնշյալ կոնվենցիաների կարգավորման շրջանակը բոլորովին այլ է. դրանց միջոցով անդամ պետությունները ձգտում են վերացնել տեխնիկական խոչընդոտները, այլ ոչ թե մաքսատուրքերն ու նման այլ վճարները: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ, որոշ գնահատականների համաձայն, առևտրի ընթացակարգերի վրա կատարվող ծախսերը կազմում են առևտրի ընդհանուր արժեքի մոտավորապես 4-5%-ը (որը գրեթե նույնն է, ինչ արդյունաբերական ապրանքների առևտրի ընթացիկ միջին մաքսադրույքը՝ 3.8%),² վստահորեն կարող ենք պնդել, որ ճյուղային կոնվենցիաների միջոցով տեխնիկական խոչընդոտների վերացումը ոչ պակաս շահավետ է, քան մաքսատուրքերի վերացումը:

Այսպես, միջազգային փաստաթղթերի այս երկու տեսակով կարելի է զգալիորեն բարձրացնել հայ արտահանողների արդյունավետությունը և հայկական ապրանքների գրավչությունը միջազգային շուկաներում: Մասնավորապես, պետք է նշել, որ Հայաստանն արդեն իսկ ունի ազատ առևտրի համաձայնագիր Ռուսաստանի և ԱՊՀ անդամ մի շարք այլ երկրների հետ, սակայն դեռ չկա Եվրամիության հետ ազատ առևտրի համաձայնագիր: Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Եվրամիությունը ներկայումս համարվում է առևտրի ոլորտում Հայաստանի խոշորագույն գործընկերը, կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է բանակցություններ սկսել Եվրամիության հետ ազատ առևտրի համաձայնագրի կնքման ուղղությամբ: Ի լրումն, պետք է անդամակցել նաև այն ճյուղային կոնվենցիաներին, որոնց կողմից կարգավորվող ապրանքախմբերում Հայաստանն ունի արտահանման մեծ ներուժ: Նման կոնվենցիայի շարքին կարող է դասվել «Թանկարժեք մետաղներից պատրաստված իրերի վերահսկողության և հարգադրոշմման մասին» կոնվենցիան, անդամակցությունը որին հնարավորություն կտա ոսկերչական ապրանքներ արտադրողներին ամարգել արտահանել իրենց արտադրանքը դեպի եվրոպական բազմաթիվ երկրներ: Սա հատկապես կարևոր է փոքր և միջին արտադրողների համար, որոնց համար բազմաթիվ ընթացակարգերն ու ավելորդ թղթաբանությունը առավել մեծ խոչընդոտ են ներկայացնում:

¹ Մաքսերի և առևտրի գլխավոր համաձայնագիր (ՄԱԳՀ-1947թ.), Հոդված XIV, «Առևտրի բազմակողմ բանակցությունների Ուրուզվայի փուլի արդյունքները, իրավական տեքստեր», AEPLAC, 2002թ.:

² Swedish Trade Procedures Council (SWEPRO), "Trade Facilitation – Impact and Potential Gains", August 2002